

ПОЧАТКОВА ОСВІТА

УДК 378.011.31:159.9.072

DOI <https://doi.org/10.12958/3083-6514-2026-1-160-169>

Швидун Людмила Тарасівна,

докторка філософії, доцентка,

доцентка кафедри дошкільної та початкової освіти

Комунального закладу вищої освіти

«Дніпровська академія неперервної освіти»

Дніпропетровської обласної ради»,

м. Дніпро, Україна.

lshvyd@dano.dp.ua

<https://orcid.org/0000-0002-7286-8103>

ВИКОРИСТАННЯ ФІЛОСОФСЬКИХ ВПРАВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Постановка проблеми. Традиції громадянського виховання, закладені ще античними філософами, сьогодні стають фундаментом для стійкості держави в умовах історичних викликів. Сучасна ситуація в Україні, позначена водночас трагізмом та героїзмом, актуалізує роль громадянської освіти (Сухомлинська, 2015, с. 12). В епоху ціннісного протистояння (Ващенко, 1976, с. 180) пріоритетом постає підготовка патріота, здатного поєднувати національну ідентичність із європейськими демократичними стандартами. Саме такі відповідальні та інноваційно мислячі громадяни є рушійною силою економічного прогресу (Нова українська школа, 2016, с. 6). З огляду на це, громадянська компетентність визначена концепцією «Нова українська школа» як одна з ключових, що має реалізовуватися наскрізно через усі навчальні дисципліни (Концепція реалізації державної політики..., 2016).

Аналіз джерел та останніх досліджень. Джерельна база з питань формування громадянської компетентності здобувачів освіти закріплена в низці нормативно-правових документів, зокрема: у законах України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII, «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 № 463-IX, Державному стандарті початкової освіти, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України 21.02.2018 № 87 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 № 688), Національній доктрині розвитку освіти, затвердженій Указом Президента України від 17.04.2002 № 347/2002, Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р, Концепції розвитку громадянської освіти в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 03.10.2018 № 710-р (у редакції розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.10.2022 № 893-р), Національній стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки, затвердженої Указом Президента України від 27.09.2021 № 487/2021, інших документах.

Серед українських дослідників питання громадянської компетентності вивчали М. Андрухей, І. Бех, О. Власенко, І. Жадан, Л. Кульбач, О. Кучерук, О. Локшина, Т. Магдич, О. Пометун, Т. Ремех, Н. Рудницька, О. Сухомлинська, Т. Шанскова та інші.

До питань використання можливостей філософії для розвитку критичного та творчого мислення, громадянських засад зверталися B. Wąsik, G. Helskog, M. Lipman, M. Szczepanska-Pustkowska, M. Pritchard, A. Pobojevska, P. Freire та інші. Цікавими та актуальними в цьому

аспекті нам видаються наукові розвідки з проблем філософії та навчання філософування українських науковців, зокрема: Н. Адаменко, М. Гальченка, С. Ганаби, В. Ільїна, В. Кременя, В. Сухомлинського.

Проблемами громадянського виховання (поняття «громадянська компетентність» появилось пізніше) цікавилися такі відомі діячі минулого: Г. Сковорода, Г. Ващенко, К. Ушинський, М. Драгоманов, С. Русова, В. Сухомлинський.

Попри наявність численних досліджень, сучасна українська освіта досі потребує поглиблених наукових розвідок у сфері формування громадянської компетентності на рівні початкової школи. Ця проблематика вимагає уваги не тільки науковців, а й педагогів-практиків. Хоча вчителі початкових класів володіють широким арсеналом традиційних та інноваційних методів, особливої актуальності набуває застосування філософських вправ і навчання дітей філософування. Ці підходи значно розширюють методичні горизонти педагогів. Незважаючи на широке представлення цього питання в західній науковій думці, воно залишається недостатньо дослідженим вітчизняними фахівцями та слабо впровадженим у практику.

Саме актуальність порушеної проблематики та її недостатня теоретична розробленість у поєднанні з високою практичною значущістю для освітнього процесу зумовили вибір теми цього дослідження.

Метою статті є спроба дослідити вплив філософських вправ на становлення та розвиток компетентностей здобувачів початкової освіти.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо курс «Філософія для дітей» (Р4С) Метью Ліпмана (США) як інструмент формування свідомих громадян. Філософські вправи та діалоги сприяють розвитку критичного й творчого мислення, навичок самостійного запитування та пошуку відповідей на складні питання, а також формуванню аксіологічних засад толерантної особистості в демократичному суспільстві. Ці механізми детально описані, зокрема, у працях Г. Хельског.

Фундаментальне значення філософії полягає в її здатності слугувати надійним орієнтиром у визначенні майбутнього та вирішенні, здавалося б, нерозв'язних проблем (Кремень, Гальченко, Ільїн, 2023, с. 40). Вона забезпечує цілісність світосприйняття, поєднуючи мудрість, знання, віру, розум, свободу і творчість. Філософування є процесом мислення, що допомагає людині знаходити істину, долати суперечності, формувати цінності та самовдосконалюватися (Кремень, Гальченко, Ільїн, 2023, с. 38). Як зазначає М. Прітчард, філософія запрошує учнів осмислювати свій освітній досвід цілісно, встановлюючи міждисциплінарні зв'язки, що суттєво підвищує значущість освіти та робить вагомий внесок у розвиток критичного мислення (Pritchard, 2022).

Хоча філософська рефлексія має свою специфіку на кожному віковому етапі, далеко не кожен індивід стає філософом. Проте інтеграція філософії в освітній процес є потужним чинником виховання свідомої та відповідальної особистості. Таке навчання сприяє розвитку критичного й творчого мислення, що дає змогу людині не лише адаптуватися до мінливих умов сьогодення, а й посідати активну громадянську позицію. Використання філософських підходів у педагогіці формує навички аргументації, культуру діалогу, вміння розуміти позицію «Іншого» та критично аналізувати інформацію. Зокрема, Ю. Гордер акцентує увагу на тому, що освіта має вчити не лише констатувати стан речей, а й бачити потенціал їхніх майбутніх змін, фокусуючись на унікальному та нетрадиційному. На думку С. Ганаби, така стратегія базується на проблемному навчанні та розвитку емпатії, що дає змогу дітям глибше аналізувати чужі думки в контексті спільних проблем (Ганаба, 2024, с. 307).

Визначальну роль у впровадженні філософії в дитячу освіту відіграв М. Ліпман. Його філософський роман для дітей «Відкриття Гаррі Стоттлмаєра», написаний у 70-х роках XX ст., заклав підвалини освітньої програми «Філософія для дітей» (Р4С). Особливістю цього напряму

є використання художніх творів, де замість складної термінології через призму повсякденного життя розкриваються фундаментальні питання справедливості, дружби та міжособистісних стосунків (Адаменко, 2020, с. 185).

Дослідниця О. Сухомлинська розглядає «філософію для дітей» як адаптацію складних онтологічних та гносеологічних проблем до особливостей дитячого мислення, що реалізується через спеціально розроблену систему занурення дитини у світ пізнання мовою, зрозумілою її віку (Сухомлинська, 2002). Зі свого боку, О. Булига акцентує на соціальній значущості цієї методики, вбачаючи в ній не лише освітній інструмент, а й дієвий механізм демократизації суспільства (Булига, 2016, с. 16).

Ключовим елементом концепції «Філософія для дітей» (Р4С) є трансформація класу в «спільноту дослідників», де панує атмосфера взаємної поваги та вільного обміну думками. У межах такого підходу кожна дитина визнається повноцінним учасником інтелектуального пошуку, чий внесок є значущим для колективного обговорення. Учні вдосконалюють культуру слухання, розвивають емпатію та навчаються обґрунтовувати власні погляди переконливими аргументами. Важливою ознакою цього методу є виховання розсудливості та готовності корегувати свої переконання під впливом логічних доводів (Pritchard, 2022). Впровадження Р4С дає змогу гармонізувати українську освіту з вимогами часу, сприяючи розвитку «м'яких навичок» (soft skills), які згідно із Законом України «Про освіту» (2017) інтегровані в усі ключові компетентності.

За спостереженнями М. Яценко, ця методика стимулює комплексне бачення проблем, винахідливість у пошуку альтернативних рішень та високий рівень комунікативної культури. Окрім розвитку мовлення та аргументації, філософування з дітьми формує впевненість у собі, повагу до іншодумства й свідому громадянську позицію (Яценко, 2022, с. 4).

Дослідник В. Кришмарел, спираючись на дані міжнародного оцінювання PISA, підтверджує існування кореляції між вивченням філософії та високим рівнем навчальних досягнень учнів (Кришмарел, 2018, с. 126). Автор наголошує, що філософська підготовка безпосередньо стимулює критичне та креативне мислення, розвиток якого є фундаментальним завданням у контексті розбудови громадянської компетентності.

Загалом, концепція «філософії для дітей» спрямована не на засвоєння теоретичних знань, а на опанування самого процесу філософування. Центральним елементом тут є діалог, що базується на сократівському методі: через систему запитань діти формулюють власні ідеї та погляди. Практична цінність такого підходу полягає в роботі з проблемними ситуаціями, де учні аналізують шляхи їх розв'язання та прогнозують можливі наслідки. Це робить методику ефективним інструментом не лише навчання, а й виховання в початковій школі.

Процес упровадження філософії для дітей за методикою М. Ліпмана базується на певній послідовності кроків. Початковий етап передбачає створення «спільноти дослідників» (community of inquiry), де вчитель-модератор та учні розміщуються в колі. Така організація простору символізує рівноправність і партнерство, формуючи інтелектуально безпечне середовище, що є фундаментом для довіри, взаєморозуміння та трансформативного навчання (Miller & Leng, 2019, с. 34).

Наступною фазою є спільне опрацювання стимульного матеріалу (тексту, фільму або вправи) методом «ланцюжка», що дає змогу дітям тренувати культуру слухання. Після цього учні самостійно формулюють запитання, які, згідно з типологією Ф. Кема, можуть бути як простими чи гіпотетичними, так і глибинними філософськими (Cam, 2020, с. 20–21). Роль педагога на цьому етапі мінімізується: він лише фіксує ідеї, не втручаючись у процес власними порадами чи оцінками, що стимулює суб'єктність школярів.

Завершальний етап містить колективний вибір найбільш цікавого запитання шляхом голосування з подальшою дискусією. Учні висувують припущення, обґрунтовують їх за допомогою аргументів та спільно аналізують потенційні наслідки запропонованих рішень.

Поділяючи позицію А. Пальчика щодо необхідності вивчення міжнародного досвіду для інтеграції концепції М. Ліпмана в українську освіту, варто звернути увагу на приклад Польщі. Ще в 1999 році польська освітня система розпочала впроваджувати адаптований проєкт «Філософські дослідження з дітьми та молоддю» (*Filozoficzne dociekania z dziećmi i młodzieżą*), охопивши всі рівні від дошкілля до випускних класів. Пріоритетом програми став розвиток креативного та критичного мислення учнів, а також підготовка їх до життя в демократичній спільноті через формат «спільноти дослідників».

Успіху проєкту сприяв комплексний підхід: заснування Товариства філософської освіти *Phronesis*, фахова підготовка вчителів у системі післядипломної освіти та належний науково-методичний супровід. А. Пальчик обґрунтовує стрімку популяризацію цієї методики в Польщі та світі її універсальністю, високим адаптивним потенціалом та можливістю ефективної реалізації в різних культурних середовищах (Пальчик, 2022, с. 91).

А. Побоевська простежує паралелі між концепціями М. Ліпмана та польського мислителя Л. Колаковського в аспекті морального виховання. Попри автономність їхніх напрацювань, обидва філософи акцентують увагу на відмові від догматизму на користь формування інтелектуальної гнучкості. Метою такого виховання є здатність особистості адекватно оцінювати специфіку життєвих обставин, застосовуючи аналітичні навички, розвинуті в процесі філософського діалогу (Робоjewska, 2017).

Ідеї М. Ліпмана також стали фундаментом для польського проєкту «*FiloZosia. Filozofia dla przedszkolaków*», розробленого М. Келковичем-Вернером у Кракові. Ця ініціатива орієнтована на дітей 5–6 років, що охоплює вихованців дитячих садків та першокласників, роблячи цей досвід вельми релевантним для нашого дослідження. Програма має чітку структуру («спостерігаю», «мислю та знаю», «існую», «дію»), адаптовану до вікових особливостей. Примітно, що методика трансформується залежно від рівня освіти: якщо в дитсадках дискусію ініціює дорослий, поєднуючи її з ігровою діяльністю, то в початковій школі акцент зміщується на самостійне запитування учнів за результатами прочитаного (Wąsik, 2018, с. 182–185).

М. Щчепська-Пустковська зазначає, що в польському науковому середовищі поширена думка про доцільність використання національного літературного контенту для проведення філософських дискусій із дітьми. Такий підхід розглядається як ефективна альтернатива традиційним формам навчання, що сприяє якісній трансформації ставлення учнів до освітнього процесу. Крім того, методика стимулює інтелектуальну мобілізацію, творчу активність та самостійність мислення (Szczepska-Pustkowska, 2020, с. 138–139).

Зі свого боку, Г. Хельског презентує концепцію «Діалогос» (*Dialogos*), яка пропонує гнучкі методи філософування, адаптовані до різних дисциплін. Робота за цією схемою передбачає два часові формати: інтенсивний курс (3–4 дні поспіль) або тривалий цикл (1–2 години щотижня протягом 12–20 тижнів). Змістове наповнення методу охоплює фундаментальні етичні та екзистенційні категорії (повага, мужність, щастя, довіра). У процесі спільного осмислення минулого досвіду початково абстрактні поняття поступово наповнюються конкретними змістами, виконуючи роль смислового «компаса» для учасників діалогу.

Методика «Діалогос» (*Dialogos*), розроблена Г. Хельског, базується на трьох ключових компонентах: герменевтичній інтерпретації творів мистецтва й текстів, застосуванні логіко-аргументаційного апарату та практиці концептуальної абстракції. Додатковим елементом є впровадження короткотривалих медитативних технік або духовного споглядання змістовно глибинних матеріалів. Центральним аспектом філософування авторка вважає безпосередню інтеракцію між учасниками, об'єднаними спільним пошуком мудрості.

Метод дає змогу інтегрувати філософську практику в структуру різних шкільних дисциплін за умови екзистенційного поєднання навчального змісту з особистим досвідом учня. Це досягається через рефлексивні запитання, що спонукають до зіставлення теорії з власною

життєвою практикою та соціокультурним контекстом. На основі отриманих відповідей формуються актуальні для колективу проблеми (наприклад, сутність справедливості чи мирної взаємодії), розгляд яких передбачає аналіз реальних прикладів із життя учнів та усвідомлення ними відповідальності перед громадою.

Вивчення теми сталого розвитку крізь призму філософського діалогу допомагає трансформувати абстрактні екологічні проблеми в площину особистої відповідальності учня. Ставлячи питання про зв'язок власних дій із глобальними процесами (наприклад, забрудненням Світового океану), школярі починають усвідомлювати свою причетність до складних соціокультурних та історичних явищ. Такий підхід, за Г. Хельског, репрезентує інноваційну педагогічну модель, де традиційні знання переосмислюються в контексті актуального життєвого досвіду «тут і зараз». Роль педагога при цьому зміщується від трансляції готових істин до фасилітації спільного пошуку, де пріоритетом є критичне осмислення та множинність поглядів, а не пошук уніфікованої відповіді.

Дослідниця підкреслює, що діалогічна педагогіка не має на меті витіснення традиційних методів навчання, а є їхнім ціннісним доповненням. Вона створює простір для відкритої комунікації, де зіткнення протилежних світоглядів стає інструментом розвитку емпатії та готовності до інтелектуальної гнучкості. Результатом такого підходу є якісна зміна сприйняття знань: учні починають розглядати їх не як сукупність формул, а як особистісно значущі відповіді на власні запити, що сприяє глибокій мотивації та самопізнанню (Helskog, 2019).

Аналіз витоків практики дитячого філософування в українському науковому дискурсі вказує на фундаментальне значення спадщини В. Сухомлинського (Сухомлинський, 2016). Як зазначає Т. Кочубей, попри відсутність у педагога окремого систематизованого викладу філософських концепцій, його праці просякнуті глибоким світоглядним змістом. Педагогічна модель В. Сухомлинського вибудовувалася на основі імпліцитного діалогу з класичною філософською думкою та актуальними викликами часу (Кочубей, 2017). Його відомі «уроки мислення» демонструють очевидні паралелі з методикою Р4С (М. Ліпмана) та принципами гуманної педагогіки. В обох підходах дитина визнається центральною цінністю, а освітній процес спрямований на розкриття її унікального потенціалу та виховання відповідальної особистості.

Особливий потенціал для філософування з дітьми має збірка «Я розповім вам казку», укладена О. Сухомлинською (Сухомлинський, 2016). Ці твори є глибокими філософськими історіями, що стимулюють дитину до критичного аналізу та рефлексії. У творчому доробку педагога виокремлюють дві взаємодоповнювальні лінії: естетичне сприйняття й любов до рідної природи та етика людських взаємин (патріотизм, повага до старших, моральний вибір) (Ганцева, 2017, с. 36). Така літературна база сприяє спільному конструюванню гуманістичних орієнтирів у процесі колективної діяльності (Ковальчук, 2023, с. 12).

Творчий спадок В. Сухомлинського, інтегруючи глибинні філософські засади, актуалізує ключові аспекти виховання свідомого громадянина та патріота, що є фундаментом громадянської компетентності. Практика «уроків мислення» серед природи базується на ланцюжку: спостереження – здивування – відкриття істини – інтелектуальна рефлексія. Такий підхід сприяє органічному формуванню духовної сфери дитини, її ціннісних орієнтирів та інтелектуальному поступу особистості (Кальчук, Махия, 2017, с. 85).

Важливою рисою методики є надання дитині суб'єктності: автор не нав'язує готових рішень, а стимулює учня до самостійного етичного висновку. На прикладах творів «Сьома дочка» чи «Чого Сергійкові було соромно» простежується акцент на пріоритеті вчинків над словами та відповідальності за власні обов'язки (Ганцева, 2017, с. 35). Розглядаючи такі екзистенційні категорії, як сенс життя, совість, любов та страждання, В. Сухомлинський виходить на рівень загальнолюдських цінностей (Деленко, 2017). Саме в цьому вбачається концептуальна дотичність ідей українського педагога та методики М. Ліпмана щодо розвитку критичного й морального мислення дітей.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що концепція «Філософія для дітей», яка базується на практиці філософських вправ, діалогів та розвитку навичок філософування, є широко визнаною та успішно реалізованою в міжнародному освітньому просторі. Для українського контексту джерела цього феномену простежуються передусім у педагогічній спадщині В. Сухомлинського. Його праці, насичені філософським змістом, фокусуються на формуванні свідомого громадянина та патріота з чіткою морально-етичною позицією, що є фундаментальним для розбудови громадянської компетентності. На нашу думку, потенціал інтеграції філософського інструментарію в національну освітню систему потребує подальшого комплексного вивчення сучасними українськими дослідниками.

Список використаної літератури

1. Адаменко Н. Б. Філософія для дітей: що є креативність і як це «думати поза коробкою»? *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 7: Релігієзнавство. Культурологія. Філософія.* 2020. Вип. 42. С. 181–191.
2. Булига О. Є. Методика рефлексивного навчання. *Розвиток критичного й креативного мислення дітей у школі: збірник матеріалів спеціальної дослідницької групи «Філософія у школі»* / упоряд. і ред. Т. О. Бондар. Полтава : ПОППО, 2016. С. 16–26.
3. Ващенко Г. Виховний ідеал: підручник для виховників, учителів і українських родин. 2-е вид. Брюссель-Торонто-Нью-Йорк-Лондон-Мюнхен : Вид-во Центральної управи Спілки української молоді, 1976. 208 с. (не перевид.).
4. Ганаба С. О. «Філософія для дітей»: світ Юстейна Гордера. *Обдаровані діти – скарб нації: матеріали V Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції.* Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2024. С. 306–309.
5. Ганцева А. Василь Сухомлинський і місце казки у різнобічному розвитку дітей. *Філософія для дітей. В. О. Сухомлинський у діалозі сучасністю: Педагогічні читання: зб. наук.-метод. праць* / за заг. ред. О. В. Сухомлинської, О. Я. Савченко. Житомир : ФОП Левковець Н. М., 2017. С. 33–36.
6. Деленко В. Б. Філософія толерантності у казках В. Сухомлинського. *Філософія для дітей. В. О. Сухомлинський у діалозі сучасністю: Педагогічні читання: зб. наук.-метод. праць* / за заг. ред. О. В. Сухомлинської, О. Я. Савченко. Житомир : ФОП Левковець Н. М., 2017. С. 49–56.
7. Ковальчук В. А. Педагогіка партнерства у професійній діяльності вчителя : навч. посіб. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2023. 100 с.
8. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року: ухв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 р. № 988-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text> (дата звернення: 10.11.2025).
9. Кальчук М. І., Махиня С. І. Філософія для дітей як складова розвитку особистості: початкова школа. *Філософія для дітей. В. О. Сухомлинський у діалозі сучасністю: Педагогічні читання: зб. наук.-метод. праць* / за заг. ред. О. В. Сухомлинської, О. Я. Савченко. Житомир : ФОП Левковець Н. М., 2017. С. 85–92.
10. Кочубей Т. Д. Філософія дитинства: Василь Сухомлинський. *Філософія для дітей. В. О. Сухомлинський у діалозі сучасністю: Педагогічні читання: зб. наук.-метод. праць* / за заг. ред. О. В. Сухомлинської, О. Я. Савченко. Житомир : ФОП Левковець Н. М., 2017. С. 123–132.
11. Кремень В. Г., Гальченко М. С., Ільїн В. В. Філософія як засіб розвитку дитини: обдарованість, знання, творчість : навч. посіб. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2023. 108 с.
12. Кришмарел В. Ю. Навчання філософії в школі: основні тенденції. *Український педагогічний журнал.* 2018. № 3. С. 126–135.

13. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. 2016. 36 с. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 10.11.2025).
14. Пальчик А. «Філософія для дітей» Метью Ліпмана та її імплементація у Польщі. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2022. Вип. 40. С. 91–99. DOI: <https://doi.org/10.15804/em.2020.02.06>
15. Сухомлинська О. В. Громадянське виховання і сучасна освіта: від здобутого – до нових акцентів і наголосів. *Педагогіка і психологія*. 2015. № 2. С. 5–13.
16. Сухомлинська О. В. Філософія для дітей як педагогічна проблема. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2002. № 2. С. 8–19. URL: http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/2/visnuk_1.pdf (дата звернення: 15.12.2025).
17. Сухомлинський В. О. «Я розповім вам казку...» Філософія для дітей / уклад. О. В. Сухомлинська. Харків : ВД «Школа», 2016. 576 с.
18. Яценко М. М. Методика «Філософія для дітей». Мій досвід впровадження : метод. посіб. Миргород, 2022. 49 с.
19. Pritchard M. “Philosophy for Children”, The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Summer 2022 Edition), Edward N. Zalta (ed.). URL: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2022/entries/children/> (дата звернення: 13.11.2025).
20. Cam P. *Philosophical Inquiry (Big Ideas for Young Thinkers)*. New York : Rowman, 2020. 175 p.
21. Miller C., Leng L. Keynote Speech IV The Application of Philosophy for Children Pedagogy in American English Classroom. *Philosophy for Children Hawaii*. January 2019. 6 p.
22. Helskog G. H. *Philosophising the Dialogos Way toward Wisdom in Education. Between Critical Thinking and Spiritual Contemplation*. London : Routledge Publishing Ltd., 2019. 272 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781351033985>
23. Pobojevska A. Lipman i Kołakowski: wychowawcze przesłanie ich koncepcji etycznych. *Kwartalnik Pedagogiczny*. 2017. Vol. 62. № 2(244). P. 9–24. DOI: <https://doi.org/10.5604/01.3001.0010.3276>
24. Szczepka-Pustkowska M. “Lipman na Kaszubach”, czyli po co filozofować z dziećmi w języku kaszubskim. *Edukacja Międzykulturowa*. 2020. № 2(13). P. 130–147. DOI: <https://doi.org/10.15804/em.2020.02.06>
25. Wąsik B. Dziecko filozofem. O projekcie edukacyjnym FiloZosia – filozofia dla przedszkolaków. *Argument*. 2018. Vol. 8(1). P. 187–204.

References

1. Adamenko, N. B. (2020). *Filosofia dla dzieci: shcho ye kreatyvnyy i yak tse «dumaty poza korobkoiu»?* [Philosophy for children: what is creativity and how does it mean to «think outside the box»?]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Dragomanova. Seriya 7: Relihiieznavstvo. Kulturolohiia. Filosofiia – Scientific journal of the National Pedagogical University named after M. P. Dragomanov. Series 7: Religious Studies. Cultural Studies. Philosophy*, (42), 181–191 [in Ukrainian].
2. Bulyha, O. Ye. (2016). *Metodyka refleksyvnogo navchannia* [Reflective learning methodology]. In: T. O. Bondar (Eds.), *Rozvytok krytychnoho y kreatyvnoho myslennia ditei u shkoli: zbirnyk materialiv spetsialnoi doslidnytskoi hrupy «Filosofiia u shkoli» – Developing critical and creative thinking in children at school: a collection of materials from the special research group «Philosophy at School»*. (pp. 16–26). Poltava : POIPPO [in Ukrainian].
3. Vashchenko, H. (1976). *Vykhovnyi ideal* [Educational ideal]. 2-e vyd. Briussel-Toronto-Niu-York-London-Miunkhen: Vyd-vo Tsentralnoi upravly Spilky ukrainskoi molodi (ne perevyd.) [in Ukrainian].

4. Hanaba, S. O. (2024). "Filosofia dlia ditei": svit Yusteina Hordera ["Philosophy for Children": the world of Jostein Gorder]. *Obdarovani dity – skarb natsii: materialy V Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi onlain-konferentsii – Gifted children are the treasure of the nation: materials from the 5th International Scientific and Practical Online Conference*. (pp. 306–309). Kyiv : Instytut obdarovanoi dytyny NAPN Ukrainy [in Ukrainian].
5. Hantseva, A. (2017). Vasyl Sukhomlynskyi i mistse kazky u riznobichnomu rozvytku ditei [Vasyl Sukhomlynsky and the place of fairy tales in the versatile development of child]. In: O. V. Sukhomlynska, O. Ya. Savchenko (Eds.), *Filosofia dlia ditei. V. O. Sukhomlynskyi u dialozi suchasnistiu: Pedahohichni chytannia – Philosophy for children. V. O. Sukhomlynsky in dialogue with the present day: Pedagogical readings*. (pp. 33–36). Zhytomyr : FOP Levkovets N. M. [in Ukrainian].
6. Delenko, V. B. (2017). Filosofia tolerantnosti u kazkakh V. Sukhomlynskoho [Philosophy of tolerance in the fairy tales of V. Sukhomlynsky]. In: O. V. Sukhomlynska, O. Ya. Savchenko (Eds.), *Filosofia dlia ditei. V. O. Sukhomlynskyi u dialozi suchasnistiu: Pedahohichni chytannia – Philosophy for children. V. O. Sukhomlynsky in dialogue with the present day: Pedagogical readings*. (pp. 49–56). Zhytomyr : FOP Levkovets N. M. [in Ukrainian].
7. Kovalchuk, V. A. (2023). Pedahohika partnerstva u profesiinii diialnosti vchytelia [Pedagogy of partnership in the professional activity of a teacher]. Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU [in Ukrainian].
8. Kontseptsiiia realizatsii derzhavnoi polityky u sferi reformuvannia zahalnoi serednoi osvity "Nova ukrainska shkola" na period do 2029 roku: ukhv. rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 14.12.2016 r. № 988-r [Concept for the implementation of state policy in the field of reforming general secondary education "New Ukrainian School" for the period until 2029]. (2016). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text> (Last accessed: 10.11.2025) [in Ukrainian].
9. Kalchuk, M. I., & Makhynia, S. I. (2017). Filosofia dlia ditei yak skladova rozvytku osobystosti: pochatkova shkola [Philosophy for children as a component of personality development: elementary school]. In: O. V. Sukhomlynska, O. Ya. Savchenko (Eds.), *Filosofia dlia ditei. V. O. Sukhomlynskyi u dialozi suchasnistiu: Pedahohichni chytannia – Philosophy for children. V. O. Sukhomlynsky in dialogue with the present day: Pedagogical readings*. (pp. 85–92). Zhytomyr : FOP Levkovets N. M. [in Ukrainian].
10. Kochubei, T. D. (2017). Filosofia dytynstva: Vasyl Sukhomlynskyi [Philosophy of Childhood: Vasyl Sukhomlynsky]. In: O. V. Sukhomlynska, O. Ya. Savchenko (Eds.), *Filosofia dlia ditei. V. O. Sukhomlynskyi u dialozi suchasnistiu: Pedahohichni chytannia – Philosophy for children. V. O. Sukhomlynsky in dialogue with the present day: Pedagogical readings*. (pp. 123–132). Zhytomyr: FOP Levkovets N. M. [in Ukrainian].
11. Kremen, V. H., Halchenko, M. S., & Ilin, V. V. (2023). Filosofia yak zasib rozvytku dytyny: obdarovanist, znannia, tvorchist [Philosophy as a means of child development: giftedness, knowledge, creativity]. Kyiv : Instytut obdarovanoi dytyny NAPN Ukrainy [in Ukrainian].
12. Kryshmarel, V. Yu. (2018). Navchannia filosofii v shkoli: osnovni tendentsii [Teaching Philosophy at School: Main Trends]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal – Ukrainian Pedagogical Journal*, (3), 126–135 [in Ukrainian].
13. Nova ukrainska shkola (2016). Kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly [Conceptual principles of secondary school reform]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (Last accessed: 10.11.2025) [in Ukrainian].
14. Palchyk, A. (2022). "Filosofia dlia ditei" Metiu Lipmana ta yii implementatsiia u Polshchi ["Philosophy for Children" by Matthew Lipman and its implementation in Poland]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia filos.-politoh. Studii – Bulletin of the Lviv University. Series Philosophical-Political Studies*, (40), 91–99. DOI: <https://doi.org/10.15804/em.2020.02.06> [in Ukrainian].

15. Sukhomlynska, O. V. (2015). Hromadianske vykhovannia i suchasna osvita: vid zdobutoho – do novykh aktsentiv i naholosiv [Civic education and modern education: from what has been achieved to new accents and emphases]. *Pedahohika i psykholohiia – Pedagogy and psychology*, (2), 5–13 [in Ukrainian].
16. Sukhomlynska, O. V. (2002). Filozofia dlia ditei yak pedahohichna problema [Philosophy for children as a pedagogical problem]. *Psykholoho-pedahohichni problemy silskoi shkoly – Psychological and pedagogical problems of rural schools*, (2), 8–19. Retrieved from http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/2/visnuk_1.pdf (Last accessed: 15.12.2025) [in Ukrainian].
17. Sukhomlynskyi, V. O. (2016). “Ja rozpovim vam kazku...” Filozofia dlia ditei [“I will tell you a fairy tale...” Philosophy for children] / uklad. O. V. Sukhomlynska. Kharkiv : VD “Shkola” [in Ukrainian].
18. Yatsenko, M. M. (2022). Metodyka “Filozofia dlia ditei”. Mii dosvid vprovadzhennia [Methodology “Philosophy for Children”. My experience of implementation]. Myrhorod [in Ukrainian].
19. Pritchard, M. (2022). «Philosophy for Children». In: E. N. Zalta (Ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Retrieved from <https://plato.stanford.edu/archives/sum2022/entries/children/> (Last accessed: 13.11.2025).
20. Cam, P. (2020). *Philosophical Inquiry (Big Ideas for Young Thinkers)*. New York : Rowman.
21. Miller, C., & Leng, L. (2019). Keynote Speech IV The Application of Philosophy for Children Pedagogy in American English Classroom. *Philosophy for Children Hawaii*.
22. Helskog, G. H. (2019). *Philosophising the Dialogos Way toward Wisdom in Education. Between Critical Thinking and Spiritual Contemplation*. London : Routledge Publishing Ltd. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781351033985>
23. Pobjewska, A. (2017). Lipman Kołakowski: wychowawcze przesłanie ich koncepcji etycznych. *Kwartalnik Pedagogiczny*, (62), 2(244), 9–24. DOI: <https://doi.org/10.5604/01.3001.0010.3276>
24. Szczepka-Pustkowska, M. (2020). «Lipman na Kaszubach», czyli po co filozofować z dziećmi w języku kaszubskim. *Edukacja Międzykulturowa*, 2(13), 130–147. DOI: <https://doi.org/10.15804/em.2020.02.06>
25. Wąsik, B. (2018). Dziecko filozofem. O projekcie edukacyjnym FiloZosia – filozofia dla przedszkolaków. *Argument*, 8(1), 187–204.

Швидун Л. Т. Використання філософських вправ в освітньому процесі початкової школи

Метою статті є спроба дослідити вплив філософських вправ на становлення та розвиток компетентностей здобувачів початкової освіти. Методологія дослідження ґрунтується на поєднанні філософського та педагогічного принципів з методами системності, науковості, доступності, врахуванні вікових та індивідуальних особливостей здобувачів початкової освіти. Наукова новизна полягає в тому, що, використовуючи метод аналізу наукової літератури здійснено аналіз впливу філософських вправ на становлення та розвиток компетентностей здобувачів початкової освіти. Філософія в освітньому процесі сприяє ефективному формуванню розумної, думаючої, критично та творчо мислячої, відповідальної людини, здатної не просто виживати у складному та непередбачуваному сьогоденні, але й займати в ньому активну життєву позицію; звернення в навчанні до філософії можна вважати розвиваючим навчанням, засобом формування людини-громадянина, активного, відповідального та повноцінного члена демократичного суспільства; використання філософських підходів у педагогіці забезпечує поступ низки вмінь: діти навчаються аргументовано подавати свої погляди, тактовно вислуховувати чужі думки та розуміти позицію Іншого, навіть якщо вона не співпадає із власним баченням,

аналізувати та робити правильні висновки й узагальнення, критично підходити до сприйняття інформації та перевіряти її. Філософія для дітей, в основі якої лежать філософські вправи, філософський діалог та навчання дітей філософуванню широко використовується в закордонних освітніх системах. В українській освіті витоки цього феномену, насамперед, необхідно шукати в педагогічній спадщині В. Сухомлинського, твори якого, поєднуючи філософські начала, піднімають проблеми виховання громадянина, патріота, людини з активною життєвою позицією, високими морально-етичними якостями, що є важливими складовими громадянської компетентності. У цілому, ідеї використання засобів філософії для навчання дітей у національній системі освіти мають стати предметом глибоких досліджень сучасних вітчизняних науковців.

Ключові слова: компетентності НУШ, метод філософування у початковій школі, філософія в освітньому процесі та роль учителя, громадянська компетентність, комунікативна компетентність, освітні галузі початкової школи.

Shvydun L. T. Use of philosophical exercises in the educational process of primary school

The purpose of the article is an attempt to investigate the influence of philosophical exercises on the formation and development of competencies of primary school students. The research methodology is based on a combination of philosophical and pedagogical principles with the methods of systematicity, scientificity, accessibility, and the emphasis is on taking into account the age and individual characteristics of primary school students. The scientific novelty lies in the fact that using the method of scientific literature analysis, an analysis of the influence of philosophical exercises on the formation and development of competencies of primary school students was conducted. Philosophy in the educational process contributes to the effective formation of a smart, thinking, critically and creatively thinking, responsible personality, capable not only of surviving in a complex and unpredictable present, but also of taking an active life position in it; addressing philosophy in education can be considered developmental education, a means of forming a citizen, an active, responsible and full-fledged member of a democratic society. The use of philosophical approaches in pedagogy ensures the development of a number of skills: children learn to present their views in a reasoned manner, tactfully listen to other people's opinions and understand the position of the Other, even if it does not coincide with their own vision, analyze and make correct conclusions and generalizations, critically approach the perception of information and check it. Philosophy for children, which is based on philosophical exercises, philosophical dialogue and teaching children to philosophize, is widely used in foreign educational systems. In Ukrainian education, the origins of this phenomenon should be sought, first of all, in the pedagogical heritage of V. Sukhomlynsky, whose works, combining philosophical principles, raise the problems of educating a citizen, patriot, a person with an active life position, high moral and ethical qualities, which are important components of civic competence. In general, the ideas of using philosophical means for teaching children in the national education system should become the subject of in-depth research by modern domestic scientists.

Key words: NUS competencies, method of philosophizing in primary school, philosophy in the educational process and the role of the teacher, civic competence, communicative competence, educational areas of primary school.

Стаття поширюється на умовах
 ліцензії відкритого
доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 25.12.2025
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.03.2026